

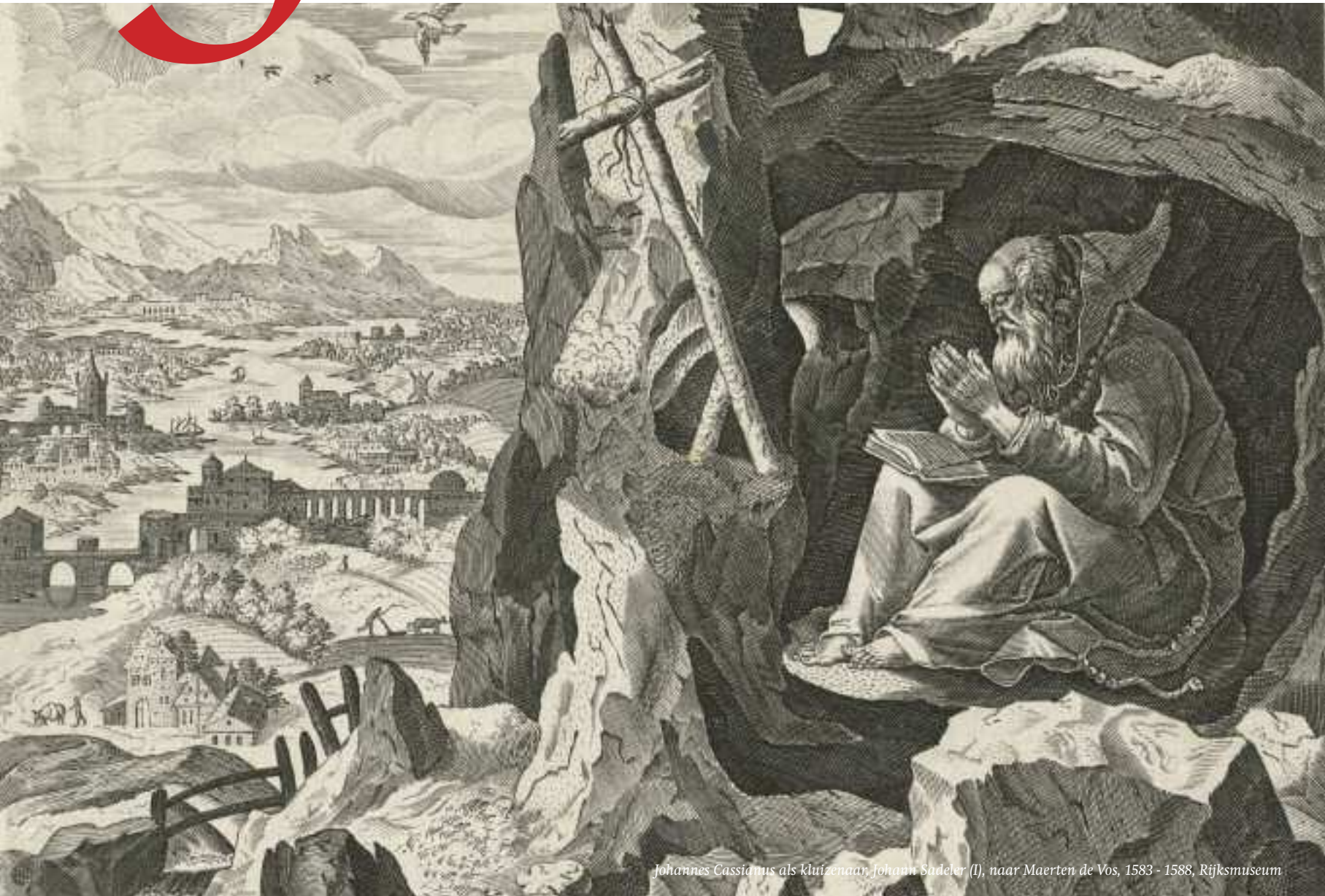
G

kerkblad

geandewei

KERKBLAD

Jaargang 27 - nummer 4
vrijdag 21 februari 2020
editie Dokkum e.o.

Johannes Cassianus als kluizenaar, Johann Sadeler (I), naar Maerten de Vos, 1583 - 1588, Rijksmuseum

Protestantse
Kerk

Roepen in de woestijn

Zin en onzin
van ziek zijn

Betrouwbaarheid en
inkleuring van kinderbijbels

Geloofsgetuige
Paulus Hermanus Borgers

Column Robert Colijn WWJD

Jaren geleden, toen ik nog bij Youth for Christ Leeuwarden werkte, ontstond er een positieve christelijke hype. Je zag ineens allemaal tieners, jongeren en mensen

die zich jong voelden met een armbandje met de letters 'W.W.J.D.' Dit stond voor *What Would Jesus Do*: Wat zou Jezus doen. Als ik naar mijn arm keek - ik had er namelijk ook een - werd ik steeds weer bewust aangezet om na te denken hoe Jezus in deze situatie zou reageren, wat Hij zou doen. Zo hadden we het op de tienerclubs erover wat Jezus zou doen als hij bij jou in de klas zit en iemand werd gepest. Of wat Hij zou doen bij de keuze waar je voor stond.

Als ik er op terug kijk blijft dit nog steeds een spannende vraag. Als we kijken naar de eenzaamheid om ons heen, of naar zinnen die moeten rondkomen van vijftig euro in de week. Als we het hebben over de bootvluchtelingen of de veroordeelde gevangenen. Als we het zouden betrekken op de vrouwen die gedwongen worden tot seksueel geweld of op de persoon die niet kan aansluiten in de maatschappij.

Wat zou Jezus doen? Maar meteen ook: wat zou ik kunnen doen? Zit er veroordeling in Zijn stem? Staat Hij juist klaar met open armen om te ontvangen, de heilige EN de zondaar? Hoe ver gaat dit eigenlijk? Volgens mij gaat Jezus heel ver! Hij omarmt!

Als ik dan denk aan hoe wij als christenen een verschil kunnen maken in deze maatschappij, dan zie ik dat we nog stappen kunnen maken. Daarvoor moeten we uit onze comfortzone stappen en gewoon beginnen. Bij mijn werk bij Solidair Friesland (naast mijn werk in Damwâld) proberen we aanwezig te zijn bij kwetsbare doelgroepen. Zo hebben we een maatjesproject voor veroordeelde gevangenen in PI (Penitentiare Inrichting) Leeuwarden. Echte aandacht voor de mens. Er zijn voor iemand. Geen veroordeling maar omarming.

Ik zie zo veel kerken iets doen om in hun eigen omgeving vorm te geven aan WWJD. Het is een vraag die ons als kerk raakt én die ons persoonlijk raakt. Hoe goed ken ik Jezus dat ik een beetje weet wat Hij zou doen? Misschien zou Hij het anders doen dan wij denken. Hij ging op aarde - volgens de gelovige Joden - ook om met de verkeerde mensen. Dat mag ons op scherp zetten en tegelijk motiveren. Ik wil u uitdagen om de komende tijd deze vraag regelmatig aan uzelf te stellen. In allerlei verschillende situaties, makkelijke en moeilijke: *Wat Zou Jezus Nu Doen?*

Meditatie Zin en onzin van ziek zijn

"Herinnert u zich niet de eerste keer dat ik u het evangelie heb verkondigd? Ik kwam bij u toen ik ziek was, en hoewel mijn ziekte u er alle aanleiding toe gaf, hebt u mij toch niet veracht of verstoten. U hebt mij in uw midden opgenomen als een engel van God, als Christus Jezus zelf." Galaten 4:13-15
door ds. Peter Smilde

Ik ben zelden ziek en weet dus niet wat het is om echt ziek te zijn. Velen die dit lezen weten dat helaas maar al te goed. Van zichzelf of vanuit hun directe omgeving. Ze dragen de gevolgen van een ongeluk; hebben te maken met een akelige diagnose; gebruiken medicijnen met nare bijwerkingen; hebben een abonnement op het ziekenhuis. Zijn vertrouwd met een mate van pijn waar ik geen benul van heb. Lijden aan slijtage waardoor alles traag gaat.

Dat heeft een behoorlijk impact op je leven. Je wereld wordt kleiner. Je komt aan de rand te staan. Je bent vaker thuis dan je lief is, kerkgang lukt niet meer, je ervaart schaamte over jezelf. Mensen gaan ook anders met je om. Sommigen beschouwen je als zielig - of gaan je uit de weg. Vele zieken verdragen dat moedig, maar ook hen ontsnapt wel eens de kreet: 'Waarom moet mij dat overkomen? Kan God me niet genezen, voor hem een koud kunstje, toch?'

Zwakheid als kracht

Toen Paulus voor het eerst bij de Galaten kwam was hij ziek. Hij had zich minutieus voorbereid op een heuse evangelisatiecampagne in Galatië. Voelde zich door de Heer zelf geroepen. Alles kon dus beginnen. En juist dan wordt hij ziek en hij schaamt zich voor zichzelf.

Maar dan gebeurt er iets waar Paulus niet op rekende. Het evangelie dat hij verkondigt - krakend en piepend komt het eruit - sorteert een meer dan gewoon effect. Mensen worden in hun hart geraakt. De tekenen en wonderen die Paulus doet zijn krachtiger dan anders. Zijn zwakheid blijkt geen hindernis te zijn

voor de verspreiding van het evangelie, maar juist een kracht.

Ook de Galaten valt het op. In de oudheid meende men dat ziekte een vloek was. Dat de goden je in de steek gelaten hadden. Daarom werden zieken veracht. Maar de Galaten merken dat het tegenovergesteld waar is. Ze merken dat God Paulus niet verlaten heeft, maar juist krachtig door hem heen werkt. Daarom ontvangen ze hem als een engel van God, als Christus Jezus zelf!

Paradox

We zien dus iets paradoxaals. Ziekte is in de bijbel een kwaad dat bestreden moet worden - Jezus geneest dan ook velen als teken van zijn koninkrijk. Toch bant Jezus ziekte nog niet uit, het blijft prominent aanwezig, ook bij christenen. Wij dragen het sterven van Christus in ons om (2 Korintiërs 4:10).

Tegelijk neemt God onze ziekte ter hand en neemt het in dienst, zodat het kan medewerken ten goede. Hij openbaart zijn kracht in onze zwakheid (2 Korintiërs 12:9). Daarmee worden zieke mensen niet geïdealiseerd, maar de Heer wil ze op een bijzondere manier zijn transparant maken, zodat Hij in hun ziek zijn zichtbaar wordt.

Bij ziekte is het onze taak te werken aan herstel en te bidden om kracht en genezing. Maar laten we niet vergeten - zeker als er geen herstel mogelijk is - dat de Heer er ook iets anders mee kan doen: zijn kracht openbaren in onze zwakheid. Waarom zou je ook niet daar om vragen?

ds. Peter Smilde is predikant van de Protestantse Gemeente te Drachten

Leesooster

Week 9, 23 t/m 29 februari

zondag Exodus 2:11-22
maandag Spreuken 5:1-14
dinsdag Spreuken 5:15-23
woensdag Matteüs 6:1-18
donderdag Matteüs 6:19-34
vrijdag Matteüs 7:1-12
zaterdag Psalm 51

Week 8, 16 t/m 22 februari

zondag Exodus 2:23-3:10
maandag Exodus 3:11-22
dinsdag Exodus 4:1-17
woensdag Exodus 4:18-31
donderdag Exodus 5:1-18
vrijdag Exodus 5:19-6:13(-25)
zaterdag Matteüs 7:13-23

Roepen in de woestijn

Het christelijke getuigenis vandaag

Dat onze Nederlandse cultuur nog altijd het stempel draagt van het christendom kun je merken aan de taal. Daar komen we allerlei uitdrukkingen tegen die oorspronkelijk uit de Bijbel komen. Een daarvan is: 'roepen in de woestijn'. Al is er met dat gezegde wel iets vreemds gebeurd: het betekent in onze tijd iets heel anders dan in de Bijbel.

door ds. S. Boukes

'Roepen in de woestijn', dat is voor ons: een geluid laten horen waar niemand naar wil luisteren. Het is ook wat zinloos als je er even bij nadenkt: je kunt in de woestijn wel gaan roepen, maar daar zijn nauwelijks mensen. Als wij vandaag getuigen willen, dan proberen we de mensen juist op te zoeken. We lokken ze met eigentijdse muziek, of met evenementen waar mensen naartoe komen. Een getuigende kerk probeert volop in het leven te staan.

Getuigen in de woestijn

Dat is niet altijd zo geweest. In de Bijbel is de roepende in de woestijn: Johannes de Doper. In de woestijn begon hij te preken, en op zijn roepen kwamen grote groepen naar hem toe. Want voor Israël was de woestijn een profetische plek. Hun grote profeet, Mozes, had zijn boodschap ontvangen en gedeeld in de woestijn. En Elia, op wie Johannes wat leek, had ook iets met die eenzame plek. Daar was hij heengevlucht, daar had hij nieuwe hoop gekregen. Die eenzame wildernis had voor Israël iets messiaans. Een stem uit de woestijn wekte verwachtingen. Dat trof je ook aan in de vroege kerk. Daar had je de woestijnvaders, die het drukke leven verlieten en zich vestigden in de soberheid van de wildernis. Ze leefden er als kluisenaars, maar de mensen kwamen naar hen toe om van hun wijsheid te leren. Tot op de dag van vandaag worden hun uitspraken gelezen en overdacht.

Plek van inkeer

Het was een plek van inkeer. Daar in de woestijn, waar al het wereldse met al zijn bijgeluiden en verlokkingen zweeg, kwam men tot stilte. En in die stilte vond men God. Men richtte zich op de eeuwige dingen. Alleen al dat ze die stap zetten, was een boodschap, een

roepstem voor de mensen. Ze lieten zien dat het hun ernst was, als ze waarschuwden voor de leegte van het aardse leven. Want hun boodschap was kritisch tegenover rijkdom en weelde, cultuur en ambitie. De stem die riep in de woestijn riep op tot bekering, en net als bij Johannes werd niemand ontzien.

Getuigen vandaag

In onze tijd is daar niet veel van overgebleven. Christenen zijn voorzichtig geworden. We zijn deel van de samenleving, en we hebben het gevoel dat we ons daar niet aan kunnen onttrekken. We willen dat onze kinderen een plek in de wereld vinden, niet onderdoen voor de anderen. We maken ons zorgen om onze financiën en willen als het kan wat genieten, net zoals iedereen. We proberen aan de woestijn te ontkomen, en we roepen ook niet zo hard meer.

De boodschap die wij brengen is veel liever dan die van de oude woestijnpredikers. We preken graag over de liefde, over een God die ons begrijpt. Zo bevestigen we elkaar en onszelf in het leven dat we hebben.

Toch vraag ik me soms af: zijn we niet iets kwijtgeraakt? Ik ben geen liefhebber van donderpreken, want die zijn me vaak te makkelijk. Maar die kritische stem, zou die niet meer vanuit de christelijke wereld moeten klinken?

Verwoestijning

Onze tijd geeft er wel aanleiding toe. Want als mensen niet meer naar de woestijn, de plek van inkeer gaan, dan komt de woestijn naar ons. We maken dat vandaag de dag letterlijk mee: hele gebieden in Australië worden door de branden tot woestijnen, en de Sahara in Afrika rukt door de opwarming van de aarde op. Mensen kunnen er soms niet meer leven. En ook wat meer geestelijk zien we het gebeu-

ren. De onveiligheid van de wildernis komt dreigend op ons af als criminele groepen steeds ongrijpbarder worden, en zelfs computers van ziekenhuizen en universiteiten zwaar beveiligd moeten worden.

Het overkomt ons niet als een ongrijpbaar noodlot, maar de oorzaak ligt bij onszelf. Er is iets grondig scheefgegroeid in hoe de moderne mens in het leven staat.

Onze roeping om te roepen

Steeds meer krijg ik het gevoel, dat wij te lang gezweven hebben. Natuurlijk, in onze eigen kring vertellen we elkaar dat het in ons leven moet gaan om God, en niet om onszelf. We vieren in onze diensten de liefde van God, en trekken samen de conclusie: laten wij nu ook liefhebben. Maar het klinkt niet luid genoeg om de grote wereld te bereiken.

Nu de woestijn oprukt... zou er voor ons geen nieuwe rol zijn weggelegd? Weer roepers te worden in de woestijn?

En dat begint bij zelf de woestijn onder ogen te zien, bij de inkeer tot God, en bij het zoeken naar een zuiverder leven. Dan krijgt de kerk als gemeenschap van de ingekeerden een nieuwe betekenis. We worden de dragers van een boodschap, die tot schade van de mensheid buiten beeld is geraakt.

Zal het helpen?

Of die nieuwe rol ook nieuw leven kan brengen in onze gemeenten? Ik heb geen idee. De tijd zal leren of de moderne of de Bijbelse betekenis van het gezegde 'roepen in de woestijn' het gaat winnen. Maar alleen al uit mededogen met wat er in onze tijd gaande is, zou er een zoeken moeten zijn of God een roeping voor ons heeft. Door alle tijden heen heeft God profeten op pad gestuurd. Misschien is het nu onze beurt. De woestijn is vlakbij.

Byldspraak - Willem Wilstra

Psalm 93 : 2 en 3

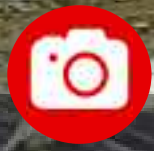
De Hear is kening

Jo hearsken al, eardat de tiid begûn;
jo troan fynt yn'e ivichheid syn grûn.
Rivieren rize, Hear, rivieren slaan,
de wetters wâlje yn see en oseaan.

Mar sterker as de stream dy't brúst en brúst
en mánsker as de see dy't machtich rúst
is God de Hear, heech yn syn hearlikheid,
dy't wyn en wetterfloed de team oanleit.

Douwe A. Tamminga

By de foto:

De Lauwersmar wie wer fol en moat troch slûzen ôfstreamme nei de Waadsee

Ontdekkingsstocht in de wereld van de kinderbijbels (2) Betrouwbaarheid en inkleuring

Vorige keer vertelde ik iets over mijn eerste ontdekkingen in de wereld van de kinderbijbels. Het ging toen over de zogenoemde *Babybijbel*. Nu wil ik het hebben over iets anders: betrouwbaarheid en inkleuring. Ik heb vijftien goedverkopende kinderbijbels meegekregen van de Evangelische Boekwinkel aan de Houtlaan in Drachten om te onderzoeken. Ik ontdekte iets wat ik niet had verwacht: kinderbijbels moeten niet té betrouwbaar willen zijn.

door Peter Smilde

Ik merkte namelijk dat veel hedendaagse kinderbijbels proberen zo precies mogelijk weer te geven wat er in de bijbel staat. Ze doen dat in korte zinnen en eenvoudige taal. Het voordeel daarvan is dat ze bijbelgetrouw zijn. Dat is natuurlijk prachtig, maar er zit ook een nadeel aan: er zit geen kraak of smaak aan. Neem bijvoorbeeld *Mijn eerste kinderbijbel*, die nauwelijks een tientje kost en in de top vijf staat. Het verhaal van Jozef in Egypte wordt zo verteld: 'Jarenlang was Jozef een goede bediende van Potifar. Hij werd opzichter over het huis van Potifar en later ook over zijn andere bezittingen. Maar er kwamen moeilijkheden. De vrouw van Potifar was niet tevreden over Jozef en daarom vertelde ze leugens aan haar man. Ze zei dat Jozef haar had aangevallen. Potifar liet Jozef in de gevangenis gooien...'

Uittreksel

Voelt u het? Het is net een uittreksel uit de bijbel. Alle smakelijke details zijn eruit gehaald. Maar ook het woordgebruik is niet echt kindvriendelijk. Wat is een bediende? En een opzichter? Ik mis de brug naar de belevingswereld van de kinderen. Hetzelfde geldt min of meer voor de prachtige *Prentenbijbel* van Marijke ten Cate, die ook in het Fries vertaald is. De illustraties zijn geweldig en dragen de kinderbijbel. Maar de

tekst is tamelijk vlak en sfeerloos. Het is me opgevallen dat een groot deel van de hedendaagse kinderbijbels aan dit euvel lijdt. De bedoeling is goed maar het gevolg is dat de teksten voor kinderen niet erg boeiend zijn. Ook ouders lezen dit soort dorre teksten niet graag voor. De bijbel blijft op de plank. Zonde!

Inkleuring

Het geheim van een betrouwbare kinderbijbel zit hem niet in het nauwkeurig samenvatten van de bijbelse feiten. Een goede kinderbijbelschrijver zoekt allereerst naar de hoofdlijn van het bijbelverhaal en de betekenis ervan. Vervolgens probeert hij of zij het

verhaal vanuit de belevingswereld van het kind in te kleuren.

Inkleuring maakt de kinderbijbel warm en betrokken. Natuurlijk kun je dat laatste op verschillende manieren doen: vrijzinnig (de wonderverhalen worden weggemasseerd); orthodox (de geloofsleer wordt er dik bovenop gelegd); moralistisch (iedereen moet lief zijn voor elkaar), etc.

Natuurlijk kan inkleuring te ver gaan (dat maakt een kinderbijbel onbetrouwbaar), maar geen enkele goede kinderbijbel ontkomt eraan. Want de bijbel is nu eenmaal geen neutraal boek. Het Woord van God wil indalen in onze wereld en ook in de wereld van onze kinderen.

Tenslotte enkele voorbeelden van inkleuring. Echt aan te bevelen vind ik de kinderbijbel van ds. Arie van der Veer: *Luister maar*. Als u de foto scant hoort en ziet u hem een verhaal voorlezen. Ook de *Kinderbijbel bij de Herziene Statenvertaling* is warm, met een licht reformatische inkleuring. Zelf hebben wij destijds de *Woord voor Woord* kinderbijbel van Karel Eijkman gebruikt, heel boeiend en goed leesbaar, maar hij is zo vrijzinnig ingekleurd dat ik hem niet kan aanbevelen.

De volgende keer wil ik het met u hebben over een andere ontdekking in de wereld van de kinderbijbels. De zogenaamde doe-kinderbijbels.

75 jaar Overleven na de Holocaust

Als een nabetrachting bij de herdenking van het feit dat het 75 jaar geleden is dat er een eind kwam aan de Holocaust, bood lezeres *Bep de Vries - Post* uit Leeuwarden deze tekst aan. Hij is gebaseerd op vele gesprekken die ze in de loop der jaren voerde met overlevenden van de Holocaust, in behandelcentra van Amcha in Jeruzalem, Tel Aviv, Haifa en Beer Sheva.

Overleven na de Holocaust

- Als: je bent geboren in een wereld waar Joden systematisch worden vervolgd;
je vele jaren hebt geleden onder honger en dorst;
je je familie bent kwijtgeraakt zonder afscheid te kunnen nemen;
je wanhopig hebt verlangd naar je ouders en naar iemand die je beschermde - maar je compleet machteloos voelde;
je vele jaren in kampen hebt doorgebracht;
je geluk hebt gehad als een van de weinigen wonderbaarlijk te overleven.
- Als: je na de oorlog meteen een nieuw leven bent begonnen;
je een nieuwe taal moest leren en een manier moest vinden om je naasten te onderhouden;
je hard werkte en nooit iets voor jezelf vroeg;
je een wolk in je hart voelde maar niet kon huilen;
je graag je zorgen met iemand wilde delen, maar de woorden stokten in je keel als je het probeerde
- Als: je toen je ouder werd, voelde dat je niet afhankelijk wilde worden en vooral geen last voor je kinderen wilde zijn;
je zo'n leven van opoffering hebt geleefd en nooit iets daarvoor terug hebt gevraagd:
- Zou: je wat ondersteuning mogen hebben op latere leeftijd
- Zou: je mogen voelen - voor eens in je leven - dat je óók behoort tot het menselijke ras;
- Zou: je opnieuw mogen leren om te huilen
je mogen beginnen om je te herinneren - en ook om te vergeten (af te sluiten);
je zomaar een lieve omarming willen krijgen;
je iemand willen hebben die luistert als herinneringen je overspoelen;
je iemand op bezoek willen krijgen als je je eenzaam voelt;
je je bijzondere overleving willen vieren!

AMCHA ('jouw volk') is een organisatie die in Israël psychosociale hulp biedt aan overlevenden van de Holocaust. Laagdrempelige behandelcentra over geheel Israël bieden veelal gratis professionele zorg aan de vele duizenden slachtoffers van het nazi-regime.

In Nederland zet de Stichting Vrienden van Amcha zich al ruim 40 jaar in voor deze medemensen in Israël. De Stichting - voorzien van het ANBI-keurmerk - heeft giften en donateurs hard nodig. Rekeningnr. NL ABNA 0490606210 tnv Stichting Vrienden van Amcha in Nederland.

Fotomonument in het voormalige vernietigingskamp Auschwitz-Birkenau Foto: Willem Wilstra

Geloofsgetuige

Paulus Hermanus Borgers

'Moet men vergeven? De duivel vergeeft men niet. Die bestrijdt men.'

* 21 mei 1900, Amsterdam
† 10 februari 1945,
Neuengamme

Tijdens de Duitse bezetting hebben meer dan honderd Nederlandse predikanten gevangen gezeten. Ruim zestig kwamen in een Duits of Pools concentratiekamp terecht en ruim de helft daarvan is er om het leven gekomen. Hitler had in 1939 voor de duur van de oorlog acties tegen de katholieke en protestantse kerken verboden. Maar opruiende en 'politieke' voorgangers werden wel aangepakt. *Deutschfeindliche* uitspraken in de preek, voorbede voor de koningin, het voorlezen van kanselboodschappen over de Jodenvervolgving en helemaal deelname aan het verzet konden redenen tot arrestatie zijn.

Ds. Paul Borgers was predikant van de Evangelisch-Lutherse Gemeenten in Doesburg en Apeldoorn. Hij werd op 10 december 1944 gearresteerd vanwege zijn felle protesten tegen de bezetting en vanwege het feit dat hij elke zondag bad voor de Joden en de koningin. Twee maanden later bezweek hij in concentratiekamp Neuengamme (D.).

Na zijn HBS-diploma had hij gewerkt in het bankwezen. Een veelbelovende carrière werd afgebroken omdat hij roeping kreeg voor het predikantschap. Na zijn studie theologie in Amsterdam werd hij Luthers predikant, achtereenvolgens in Monnickendam, Den Helder, Rotterdam en vanaf 1935 in Apeldoorn en Doesburg.

Tijdens de bezetting trok hij op de kansel en in de Lutherse synode fel van leer tegen het nazi-regime. Net als onder Duitse Lutheranen klonken ook hier stemmen die moeite hadden met kritiek op de overheid. Zijn reactie was: 'Zou dit niet de geest van Luther zijn, welnu, dan richten we ons in dit geval niet naar Luther.' Een Joodse inwoner van Apeldoorn getuigde later: 'Nimmer heb ik zo horen bidden voor mijn volk, als ds. Borgers dat deed'. En toen de bezetters de lichamen van gefusilleerde verzetsstrijders in Apeldoorn langs de kant van de weg legden met het bord 'Terrorist' erbij, vond Borgers het ongepast om over vergeving te spreken. 'Ik blijf met alle kracht en felheid, die in mij is, protesteren tegen hen, die dit walgelijke deden.'

Was het verstandig om wekelijks voor de koningin te blijven bidden? Het werd hem afgeraden. Maar hij kon niet zwijgen.

Tegelijk met Borgers werd kerkrentmeester Adriaan Koot gearresteerd, die met zijn predikant een duo vormde en van wie twee zonen in het gewapend verzet zaten. Mogelijk speelde mee dat er in huize Borger ook een onderduiker was verborgen.

Harmen Jansen

Aanbevolen Vrijheid, De Hoeve, De Overval...

Redacteuren en medewerkers van Geandewei bespreken boeken, cd's of dvd's die ze bij de lezers onder de aandacht willen brengen.
Met bijdragen van Evert-Pieter van der Veen, Teun-Jan Tabak, Arjen Bakker, Jan Dirk Wassenaar

Vrijheid - blijheid?

Vanuit het thema vrijheid zoekt de vrijzinnige religieusiteit – met een 'voorkeur voor horizontale transcendentie' - aansluiting bij de huidige samenleving: 'Staan in het dilemma van vrijheid en verbinding en van daaruit proberen het leven leefbaar te houden – zie daar wat volgens ons de

nieuwe vrijzinnigheid in onze tijd zou kunnen zijn',

Het begrip vrijheid wordt grondig verkend en van diverse kanten belicht. Diverse bijdragen wijzen erop dat vrijheid die puur op het individu is gericht, zorgwekkend is. De neoliberale, populistische vrijheid die momenteel nogal wat mensen beïnvloedt, wordt dan ook kritisch benaderd omdat hij de openbare ruimte in de samenleving ondermijnt. De samenleving kan niet bestaan als vrijheid ván, waarin een mens ongebonden z'n gang kan gaan, maar is er als vrijheid tót, waarin een mens er is in verbondenheid met anderen. 'Vrijheid krijgt gestalte in verbinding' zegt Janneke Stegeman, in 2016 - 2017 'Theoloog van het jaar'. Dit boek is een waardevolle bijdrage aan het komende herdenkingsjaar waarin het woord vrijheid menigmaal zal klinken. Het is belangrijk dat we hier als samenleving zorgvuldig bijilstaan. Een mooie uitdaging voor kerken en maatschappelijke organisaties! (EPvdV)

Is vrijheid altijd blijheid? Vrijzinnige vragen over de vanzelfsprekendheden van onze tijd
Wies Houweling (redactie), KokBoekencentrum
15,00 euro

De Hoeve en het Hart

Laat ik met de deur in huis vallen: *De Hoeve en het Hart* van Enny de Bruin is een prachtboek. De auteur beschrijft aan de hand van familiebrieven het leven in het Gelderse dorpje Herwijnen tussen grofweg 1600 en 1750. Dat gebeurt aan de hand van 329 brieven die Gijs-

bert van Rijckhuijsen, een boerenzoon die van Herwijnen naar Leiden verhuist, nauwgezet heeft gearcheveerd. Het is zijn correspondentie met vader Arien van Rijckhuijsen (1671-1750), met zijn zuster Aaltje en haar man Leendert. Journalist Enny de Bruin heeft een kleurrijke geschiedenis beschreven van de Tieler- en Bommelerwaard, waarin het leven van de inwoners voorbij-

trekt. Er komt veel aan de orde: doodslag en verzoening, seksualiteit en onmogelijke relaties, de strijd tegen het water van de Waal en zeker ook het geloof. Er zijn persoonlijke verhalen betreffende de familie, maar het meest werd ik in beslag genomen door de verhalen waarin de kerk een rol speelt. En dat zijn er nogal wat, want de rol van de kerk was groot in die dagen. Er is de overgangsfase van het katholieke naar het gereformeerde geloof (Tachtigjarige Oorlog), maar wat vooral opvalt is hoe predikanten en gemeenten met elkaar omgaan. Een voorbeeld: dominee Quintius maakt in de kerstpreek van 1661 zijn gemeenteleden uit voor 'domme ezels'. En als deze voorganger dan ook nog een geliefde schoolmeester wil ontslaan nadat deze bekent een dienstmeid te hebben bezwangerd, wil de gemeente dat Quintius vertrekt. Zijn opvolger, dominee Brakel, is geen verbetering. Hij wordt vier jaar door de kerkelijke gemeente geboycot: geen kerkdiensten, geen kinderdoop. De reden hiervoor: Brakel is zonder raadpleging benoemd en preekt volgens de leden al-lerbelabberdst. (T-JT)

De Hoeve en het Hart, Enny de Bruin,
Prometheus, 25 euro

De mannen van de Overval

8 december 2019 was het 75 jaar geleden dat 'De overval' op de gevangenis in Leeuwarden plaatsvond door 26 verzetsmensen, die 51 mensen wisten te bevrijden. Het grootste deel van dit boek beschrijft de levens van de 26 mannen uit het verzet en ieders

rol bij 'De overval'. Tien van hen waren jonger dan 25 jaar. Leider Pieter Gerk Oberman zegt in 1962 in *Trouw*: 'Die overval heeft veel voor mij betekend. En dat doet hij nu nog'. De krant noemt de actie 'een vlammend signaal van trouw en solidariteit'. De Duitsers namen geen wraak - wat tegen het einde van de oorlog dikwijls wél gebeurde. Maar andere operaties waren niet altijd succesvol. 19 januari 1945 werden drie mannen bevrijd maar hierbij vielen Duitse slachtoffers. Als represaille schoten de Duitsers 22 verzetsmensen dood. Gerben Oppewal vertelt over de liquidatie van een Joods echtpaar dat moeilijk in de omgang was én een gevaar vormde voor ieders veiligheid. Een hoofdstuk beschrijft de film uit 1962. Dit mooi uitgegeven boek is belangrijk voor alle betrokkenen bij 'De overval' en geïnteresseerden in het Friese verzet. (EPvdV)

Hessel de Walle: De mannen van de Overval
heroïek en tragiek in 26 levensverhalen,
Wijdemeer 26,90 euro

Mijn kleine Peuterbijbel

„Jezus! Jezus!” Onze jongste is nog net geen twee jaar oud, maar als ze ergens een foto of tekening ziet van een man met een baardje en een vriendelijke blik, weet ze meteen wie er bedoeld wordt. Die trend is mede gezet door *Mijn kleine Peuterbijbel*.

Een tijdlang kwam ze daar iedere avond voor het slapen gaan mee aangesjouwd. De aantrekkingskracht zit hem waarschijnlijk in de kleurrijke tekeningen waarin je als peuter zelf schapen, varkens, olifanten en leeuwen kunt opzoeken. Maar mogelijk ook in de interactie die de voorlezer als vanzelf met de kleine zoekt. De verhaaltjes nodigen uit tot bewegen en geluid maken - bijvoorbeeld schommelen met de ark van Noach of het zingen van een slaapliedje voor de pasgeboren Jezus. Er staan zelfs vragen voorgedrukt die ouders aan de peuter kunnen stellen om een beetje door te praten over het verhaal. Daar is die van ons dan nog net te klein voor, maar als binnenkort *Mijn Peuterbijbel* verschijnt - de uitgebreide versie met vijftig in plaats van acht verhalen, maar dan wel op gewoon papier in plaats van peuterbestendig karton - kunnen we het allicht nog eens proberen. (AB)

Mijn kleine Peuterbijbel, Melanie van de Peut
(tekst) en Michel de Boer (illustraties), Nederlands
Bijbelgenootschap, 9,95 euro

Door Christus aangesproken

De Vroege Kerk mag zich vandaag de dag in toenemende belangstelling verheugen. Mogelijk heeft dat te maken met het feit dat de kerk ook tegenwoordig, net als in de eerste eeuwen van het christendom, in een minderheidspositie verkeert. Dan is het goed om naar stemmen uit de

begintijd te luisteren. *Door Christus aangesproken* is daarbij een prima gids. Op basis van geschriften van auteurs uit de Vroege Kerk bespreken negen deskundigen allerlei thema's. Een rode draad is, dat het Jezus Christus alleen is die de mens met God verzoent en eeuwig leven schenkt. (JDW)

Door Christus aangesproken. Een ontmoeting met de Vroege Kerk, N. Witkamp en M.A. van Willigen (red.), Uitgeverij Groen, 14,95 euro

Boekbespreking

De meeste mensen deugen?

Het werd in korte tijd een bestseller, *De meeste mensen deugen*. Een nieuwe geschiedenis van de mens van de historicus en schrijver Rutger Bregman (1988). Dat geldt trouwens niet alleen voor het genoemde boek, ook andere van zijn hand vonden veel kopers. Inmiddels is zijn werk in meer dan dertig talen vertaald. Dat moet te denken geven. *door dr. Jan-Dirk Wassenaar*

Volgens Bregman is de westerse cultuur al eeuwen doordrongen van het geloof in de verdorvenheid van de mens. De auteur van *De meeste mensen deugen* – de titel is een uitspraak uit 2012 van toenmalig Nationale Ombudsman Alex Brenninkmeijer – kiest voor wat hij een realistische benadering noemt. Hij beoogt niet dat de mens van nature goed is. 'Mensen zijn geen engelen.' Maar op basis van allerlei gebeurtenissen en ontwikkelingen, onderzoeken en experimenten toont hij wel aan dat wij niet zo verdorven zijn dat wij geheel en al onbekwaam zijn tot iets goeds en geneigd tot alle kwaad (*Heidelbergsche Catechismus*, vraag 8).

Over 'een realistische benadering' gesproken: Bregman vindt het veelzeggend dat 'de realist' in ons taalgebruik synoniem geworden is voor een cynicus, iemand met een somber mensbeeld. Beatrice de Graaf, nota bene specialist op het gebied van studie naar terrorisme, over *De meeste mensen deugen*: 'Cynici en zwartkijkers kunnen inpakken. Idealisten en naïevelingen ook. Een heerlijk boek voor iedereen die echt realistisch wil zijn.'

Christelijk geloof

In hoeverre speelt het christelijk geloof bij Bregman een rol? Hij vertelt dat hij als zoon van een dominee en lid van een christelijke studentenvereniging geneigd was zijn twijfels overboord te gooien. Maar toen hij zijn eerste college filosofie bijwoonde, veranderde dat. Bertrand Russell (1872-1970) werd zijn gids. De Britse wiskundige en filosoof zei: 'Kijk louter en alleen naar de feiten.' En hij waarschuwde: 'Laat je nooit afleiden door wat je wilt geloven.'

Uiteindelijk is Bregman zichzelf dan ook atheïst gaan noemen. In een interview in

Trouw zei hij over het christelijk geloof: 'Als je dat geloof verliest, is dat niet leuk. Dan wordt onrechtvaardigheid veel urgenter, dan denk je: als alle rechtvaardigheid niet van boven komt, maar van beneden, dan moet ik nu veel harder gaan werken. Je wordt er activistischer van. Dat is voor mij de kern van atheïstisch zijn. Ik geloof dat het goede uit ons mensen moet komen. We moeten het zelf doen.'

Er is nog wel iets anders te noemen. Bregman eindigt zijn boek met een dankwoord aan zijn ouders, Peta en Kees Bregman. 'Zij gaven mij het belangrijkste was ouders hun kinderen kunnen geven: vertrouwen.'

Calvinisme

Het geloof in de verdorvenheid van de mens... dan wordt de beschuldigende vinger nogal eens naar het calvinisme gewezen. Ik attendeerde al op de *Heidelbergsche Catechismus*. Zo luidt het antwoord op vraag 5 dat wij van nature geneigd zijn God en onze naaste te haten. Hier moet wel de mening van dr. O. Noordmans (1871-1956) aan toegevoegd worden. Hij schrijft over die formulering in de meditatie *De naast* (over Matteüs 5: 4, 'Gij zult uw naaste liefhebben.'): 'Dat is heel zacht gezegd, met omwegen en verzachtingen. 'Van nature', alsof wij 't metterdaad niet helemaal waren; en 'geneigd', alsof het er maar zelden toe kwam.' Ter overweging!

De meeste mensen deugen, een nieuwe geschiedenis van de mens, Rutger Bregman, de Correspondent, 25 euro

'Als kanker je raakt'

Ontmoeting: Rouw in mijn hart

De stichting Als kanker je raakt houdt op donderdag 19 maart 2020 de kleinschalige ontmoeting 'Rouw in mijn hart' voor iedereen die een dierbare heeft verloren aan kanker of een andere ziekte. Welkom van 10.30 tot 15.30 uur in De Meent, Stationsweg 159, Zuidlaren.

Wanneer iemand van wie je houdt overlijdt, is dit één van de meest ingrijpende gebeurtenissen in je leven. Er is rouw in je hart, de wereld om je heen lijkt stil te staan. Niets is meer zoals het was. Deze dag is voor iedereen die een weg zoekt in het leven met het verlies, maar ook in het leven dat verder gaat.

Er wordt op meerdere manieren stilgestaan bij 'Rouw in mijn hart'. Er is ruimte voor gesprek, een symbolische verwerking en een cre-

atieve workshop van Loes den Uijl. Margreet Verspuij leidt de dag. Vooraf aanmelden via www.alskankerjeraakt.nl, u bepaalt zelf of u een bijdrage in de kosten kunt leveren.

Als kanker je raakt is in 2011 opgericht op initiatief van ds. Arie van der Veer en geestelijk verzorger Rita Renema-Mentink en heeft als doel mensen te ondersteunen die geraakt worden door kanker d.m.v. ontmoeting, gesprek en bemoediging.

Diversen

Reni en Elisa Krijgsman zingen in gereformeerde kerk Ljussens

Zondag 23 februari om 16.00 uur komen Reni en Elisa Krijgsman voor een optreden naar de gereformeerde kerk in Ljussens, Doarpsstrjitte 16. Ze doen dit in het kader van Kerk in Actie. Geïnspireerd door Jezus Christus willen ze delen in wat hun en ons gegeven is. Om in Nederland en wereldwijd mensen hoop te bieden en tot hun recht te laten komen. Reni en Elisa zingen Nederlandstalige liederen, grotendeels door henzelf geschreven. Hun teksten zijn momentopnames uit het leven en geven veel (h)erkenning bij mensen. Hun optredens en vertolkingen worden omschreven als warm, openhartig en bemoedigend. Hun bekendste liederen zijn *Als het leven soms pijn doet, Hou vol en Vader, U bent goed*.

Missionair evenement 'Blik naar buiten' op 13 maart in Utrecht

Wat zijn de trends in Nederland en wat kunnen we daar als Protestantse kerk mee? Waarom is Kliederkerk zo'n succes? Klopt het dat sommige pioniersplekken echt van levensbelang zijn voor hun bezoekers? Deze en nog veel meer onderwerpen komen aan bod op het landelijk event Blik naar buiten in Utrecht op vrijdag 13 maart 2020. Ook de weerstand tegen de missionaire drive van de Protestantse Kerk komt aan bod. Mag je in deze tijd nog gewoon gemeentepredikant zijn? En blijft 'het geheim Gods' nog wel bewaard in al die nieuwe vormen? Heeft God ons pionieren wel nodig? Blik naar buiten is in de Jacobikerkerk en de Social Impact Factory in Utrecht, van 10.30 tot 16.30 uur. Een toegangkaart kost 19.50 euro (inclusief koffie en lunch) en is te koop via protestantsekerk.nl/evenementen/landelijk-missionair-evenement-blik-naar-buiten

Bijbelgenootschap komt met kieswijzer voor vertalingen

Het Nederlands Bijbelgenootschap heeft de Bijbelkieswijzer gelanceerd. Hij is te vinden op debijbel.nl/kieswijzer en helpt mensen om - aan de hand van vragen - te ontdekken welke bijbelvertaling het best bij hen past. 'Mensen vragen zich af waarom er zoveel vertalingen zijn, en wat er nou écht staat in de Bijbel', zegt directeur Rieuwerd Buitenwerf. 'Immers, soms klinkt een bepaalde bijbeltekst in de ene vertaling heel anders dan in de andere. Lang niet altijd begrijpen bijbellezers hoe dat komt. Ook merken we dat veel mensen zoeken naar een voor hen geschikte bijbelvertaling. Als je de kieswijzer doet - een soort kieskompas - krijg je daar advies over én leer je veel over de gemaakte vertaalkeuzes.'

VOLGENDE KEER in Geanndewei

Tijd is geld, maar is geld ook tijd?

